

УДК 343.35

Віталій Юрійович СЕРЕДЮК,

кандидат юридичних наук,

заступник голови громадської спілки

«Центр запобігання та протидії корупції» (м. Київ)

ПРО ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ВІД РОЗСЛІДУВАННЯ ДО ВИРОКУ СУДУ

Важливим кроком на шляху подолання у нашій державі корупції стало створення Вищого антикорупційного суду України, прийняття відповідних законодавчих актів у цій сфері, внесення змін до Кримінального процесуального кодексу, Кримінального кодексу України та інших чинних законів.

На жаль, і досі в масовій свідомості основних соціальних груп формується думка, що корупційні злочини не наносять шкоди суспільству, тому певні верстви населення обирають корупційні шляхи вирішення тих чи інших повсякденних проблем (чесний чиновник часто не влаштовує ні населення в цілому, ні підприємців, як його найбільш активну частину). Розповсюдженість корупції й «адаптація» до неї населення, особливо в окремих сферах суспільного життя, діє на окрему особистість як культурна норма. Людині, знаючи про те, що всі дають у тому чи іншому закладі хабарі (неправомірну вигоду), дуже важко психологічно перебороти у собі конформістську схильність і вчинити не так, як це робить решта.

Дані соціологічних опитувань свідчать: абсолютна більшість громадян (понад 80 %) вважають корупцію характерним для нашого суспільства явищем. У цілому, населення України оцінює корупцію як зло, що руйнує державу, роз'їдає суспільну мораль, завдає шкоди всьому суспільству. Більшість населення України (56 %) корупцію розуміють як хабарництво, продажність та підкуп посадових осіб, політичних діячів. Для інших корупція – це зловживання владою, перевищення посадових повноважень для власного збагачення [1].

7 червня 2018 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про Вищий антикорупційний суд». 11 квітня цього року Президент України підписав Указ про призначення 38 суддів Вищого антикорупційного суду (далі – ВАС). Це відкриває шлях до початку функціонування цього спеціалізованого суду. Одне з перших питань, яке постане в діяльності ВАС, – визначення підсудності йому кримінальних проваджень відповідно до приписів КПК та компетенції слідчих підрозділів Національної поліції, органів безпеки, НАБУ та ДБР.

Згідно ч. 2 ст. 45 КК України корупційними злочинами вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320,

357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368 – 369-2 цього Кодексу [2].

Більшість цих злочинів належить до підслідності НАБУ. У пунктах 1–3 ч. 5 ст. 216 КПК визначено, що детективи НАБУ здійснюють досудове розслідування певних кримінальних правопорушень у випадку наявності однієї з таких умов:

1) злочин вчинено спеціальним суб'єктом (Президентом України, повноваження якого припинено, народним депутатом України, Прем'єр-міністром України, членом КМУ тощо);

2) розмір предмета злочину або завданої ним шкоди;

3) злочин, передбачений ст. 369, ч. 1 ст. 369-2 КК, вчинено щодо службової особи, визначеної ч. 4 ст. 18 КК або п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК [3].

Для правильного визначення предметної підсудності ВАС надзвичайно важливим є питання про спосіб тлумачення ч. 1 ст. 33-1 КПК, у якій говориться, що цьому суду «підсудні кримінальні провадження корупційні стосовно корупційних злочинів..., якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених пунктами 1–3 частини п'ятої статті 216 КПК України».

Логіко-граматичне тлумачення ч. 5 ст. 216 КПК дає підстави стверджувати, що абзац перший цієї частини статті нерозривно пов'язаний з її пунктами 1-3, які визначають обставини, за яких досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, визначених абзацом першим, здійснюють детективи НАБУ. Наявність принаймні однієї обставини, визначеної у пунктах 1–3 ч. 5 ст. 216 КПК, спричиняє конкретний правовий наслідок – здійснення досудового розслідування кримінального провадження щодо певних кримінальних правопорушень лише детективами НАБУ. Без урахування положень абзацу першого ч. 5 ст. 216 КПК положення пунктів 1–3 цієї частини втрачають семантичний і юридичний зміст.

У Правилах оформлення проектів законів та основних вимогах законодавчої техніки зазначається, що «частина статті – це завжди правова норма, а пункт – лише окремий елемент цієї норми» [4]. Усе зазначене вище свідчить про необхідність нерозривного застосування положень пунктів 1–3 ч. 5 ст. 216 КПК у прив'язці до органу досудового розслідування, який здійснював кримінальне провадження [5].

Підслідність злочинів, передбачених статтями 262, 308, 312, 313, 320, 364-1, 365-2, 368-3, 368-4 КК, про які, крім іншого, йдеться у примітці до ст. 45 КК та кримінальні провадження щодо яких віднесено згідно з ч. 1 ст. 33-1 КПК у ред. ЗУ № 2447-VIII також до підсудності Вищого антикорупційного суду, законом безпосередньо не

визначена. Досудове розслідування цих злочинів з огляду на зміст ст. 216 КПК, залежно від суб'єкта вчиненого діяння, здійснюють слідчі органів Державного бюро розслідувань (ч. 4 ст. 216 КПК) та слідчі органи Національної поліції (ч. 1 ст. 216 КПК).

Варто також зазначити, що детективам НАБУ можуть бути підслідні злочини, кримінальні провадження щодо яких не підсудні ВАС. Йдеться про випадок, визначений у абз. 13 ч. 5 ст. 216 КПК, тобто коли прокурор, який здійснює нагляд за досудовими розслідуваннями, що проводяться детективами НАБУ, своєю постановою може віднести кримінальне провадження у злочинах, передбачених абз. 1 ч. 5 ст. 216 КПК, до підслідності детективів НАБУ, якщо відповідним злочином було заподіяно або могло бути заподіяно тяжкі наслідки охоронюваним законом свободам та інтересам фізичної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам (тобто без урахування вимоги щодо наявності хоча б однієї з умов, визначених у пунктах 1–3 ч. 5 ст. 216 КПК).

Слід зважати, що кримінальні провадження щодо злочинів, які віднесені до підсудності ВАС (крім випадку, передбаченого абз. 7 ч. 1 ст. 34 КПК), не можуть розглядати інші суди. До випадку, який виключає можливість розгляду ВАС кримінальних проваджень щодо злочинів, які віднесені до його підсудності, належить випадок, коли обвинувачений чи потерпілий є або був суддею чи працівником апарату ВАС. Таке кримінальне провадження згідно з абз. 7 ч. 1 ст. 34 КПК у ред. Закону України № 2447-VIII у першій інстанції здійснює апеляційний суд, юрисдикція якого поширюється на місто Київ (Київський апеляційний суд). При цьому судове провадження останнім здійснюється за правилами, передбаченими розділом IV «Судове провадження у першій інстанції» КПК. Ухвалені судові рішення в таких випадках згідно з абз. 7 ч. 1 ст. 34 КПК у ред. Закону України № 2447-VIII оскаржуються в апеляційному порядку до апеляційного суду, який визначається колегією суддів Кримінального касаційного суду Верховного Суду (ККС ВС) [6].

Як роз'яснив Верховний Суд України, кримінальні провадження, підсудні ВАС, мають бути передані до нього на підставі ухвал тих судів, у яких ці кримінальні провадження перебувають на розгляді. У випадку виникнення спірних питань стосовно того, чи підлягає справа передачі до ВАКС, вони можуть бути вирішені Верховним судом у порядку, передбаченому ст. 34 КПК.

Як повідомляє прес-служба ВСУ, саме таке роз'яснення надав Касаційний кримінальний суд на звернення суддів щодо порядку передачі окремих категорій кримінальних проваджень до ВАС.

Нагадаємо, справу колишнього народного депутата Миколи Мартиненка передали до апеляційного суду для того, щоб той звернувся до Верховного суду з метою передачі справи в ВАС. Водночас справу його спілників передали до цього суду напряму [7].

Очевидно, що на початку роботи Вищого антикорупційного суду України виникне ще чимало спірних чи технічних питань, які впливатимуть на його ефективність. Однак, як видається, науковцями та практиками-юристами вони мають бути успішно вирішені.

Список бібліографічних посилань

1. Стан і проблеми корупції в Україні // Головне територіальне управління юстиції у Закарпатській області : сайт. URL: <https://zakjust.gov.ua/yurydychni-konsultatsii/464-stan-i-problemy-koruptsii-v-ukraini> (дата звернення: 26.09.2019).

2. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 26.09.2019).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI / БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 26.09.2019).

4. Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки : метод. рек. / Апарат Верховної Ради України. Вид. 4-те, виправ. і допов. Київ, 2014. URL: http://static.rada.gov.ua/site/bills/info/zak_rules.pdf (дата звернення: 26.09.2019).

5. Висновок щодо підсудності кримінальних проваджень Вищому антикорупційному суду // Центр політико-правих реформ : сайт. URL: <http://www.pravo.org.ua/ua/news/20873675-visnovok-schodo-pidsudnosti-kriminalnih-provadzeen-vischomu-antikoruptsiynomu-sudu> (дата звернення: 26.09.2019).

6. Слуцька Т. Щодо діяльності Вищого антикорупційного суду. Частина 1: питання підсудності // Судебно-юридическая газета : сайт. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/138652-schodo-diyalnosti-vischogo-antikoruptsiynogo-sudu-chastina-1-pitannya-pidsudnosti> (дата звернення: 26.09.2019).

7. Верховний суд роз'яснив судам, як саме треба передавати справи до ВАКС // Слово і діло : портал. URL: <https://www.slovovidilo.ua/2019/09/27/novyna/pravo/verhovnij-sud-rozjasnyv-sudam-yak-same-treba-peredavaty-spravy-vaks> (дата звернення: 26.09.2019).

Одержано 30.09.2019